

ZAGADNIENIE 21

Kierunki w muzyce przełomu XIX i XX w. oraz I połowy XX w.

1) Impresjonizm.

a) Cechy stylu: analogie do malarstwa (zatarcie konturu melodycznego; istotna rola kolorystyki – harmonia jako ważny jej współczynnik; w tytułach utworów: nawiązanie do przyrody, ukazanie ulotności zjawisk i podkreślenie roli zmysłów).

b) Preferowane gatunki muzyczne (miniatury instrumentalne, poematy symfoniczne, pieśni, opery, balety).

c) Obsada wykonawcza:

- skład orkiestry (duża orkiestra symfoniczna, obecność harfy w obsadzie, przejrzysta faktura, różnorodność brzmień, podkreślanie niskich, ciemnych rejestrów, solistyczne eksponowanie określonych instrumentów: fletu, oboju, rożka angielskiego, klarnetu, saksofonu, rogu);

- sposób traktowania fortepianu („harfowy”: figuracje, arpeggia; częste stosowanie prawego pedału).

d) Przedstawiciele i ich dzieła:

- Claude Debussy - muzyka orkiestrowa (poematy symfoniczne: „Morze”, „Nokturny”, Preludium do „Popołudnia fauna”; „Rapsodia” na saksofon i orkiestrę), muzyka kameralna („Kwartet smyczkowy” g-moll, „Syrinx” na flet solo, sonaty, np. na flet, altówkę i harfę), muzyka fortepianowa (2 zeszyty preludiów, 2 cykle „Images”/”Obrazy”, cykl „Estampes”/”Szkice”, „Suita bergamasque”, cykl „Kącik dziecięcy”, etiudy, 2 arabeski), muzyka sceniczna (balet „Jeux”/”Gry”, dramat muzyczny „Peleas i Melizanda”, misterium „Męczeństwo św. Sebastiana”), pieśni;

- Maurice Ravel – muzyka orkiestrowa („Rapsodia hiszpańska”, „Tzigane” na skrzypce i orkiestrę; orkiestrowe wersje utworów fortepianowych: „Pawana na śmierć infantki”, „Moja matka gęś”, „Miroirs”/”Zwierciadła”; muzyka kameralna („Kwartet smyczkowy” F-dur), muzyka fortepianowa (patrz: muzyka orkiestrowa Ravela; „Jeux d’eau”/”Igraszki wody”, „Gaspard de la nuit”), muzyka sceniczna (balet „Daphnis i Chloe”; opera „Dziecko i czary”), pieśni;

- Manuel de Falla – „Noce w ogrodach Hiszpanii” na fortepian i orkiestrę;

- Ottorino Respighi – poematy symfoniczne (tryptyk: „Fontanny rzymskie”, „Pinie rzymskie”, „Święta rzymskie”);

- Karol Szymanowski – muzyka orkiestrowa (III Symfonia „Pieśń o nocy”; I Koncert skrzypcowy), muzyka kameralna (cykl „Mity” na skrzypce i fortepian), muzyka fortepianowa (cykle „Maski”, „Metopy”), muzyka sceniczna (opera „Król Roger”), pieśni („Pieśni muezina szalonego”, „Pieśni księżniczki z baśni”, „Pieśni miłosne Hafiza”).

2) Ekspresjonizm.

a) Cechy stylu: porównanie z malarstwem (chęć szokowania, poruszenia odbiorcy, „drażnienie” w psychice przedstawianych bohaterów, subiektywizm).

b) Najczęściej podejmowane gatunki (miniatury instrumentalne, pieśni, kantaty, opery/dramaty ekspresjonistyczne).

c) Obsada wykonawcza: kameralizacja brzmienia.

d) Odejście od tonalności, nowe propozycje organizacji materiału dźwiękowego („akord prometejski” u A. Skriabina, dodekafonia – wynalazek A. Schönberga).

e) Nowe techniki kompozytorskie służące uzyskaniu nowych jakości brzmieniowych i wyrazowych (Klangfarbenmelodie, Sprechgesang, punktualizm).

f) Przedstawiciele i ich dzieła:

- Aleksander Skriabin – muzyka orkiestrowa (poematy symfoniczne: „Prometeusz, poemat ognia”, „Poemat ekstazy”), muzyka fortepianowa (sonaty, miniatury fortepianowe: etiudy, preludia, nokturny);
- Arnold Schönberg – muzyka orkiestrowa („Pięć utworów”, „Koncert fortepianowy”, „Koncert skrzypcowy”), muzyka kameralna (sekstet smyczkowy „Verklärte Nacht”/”Rozświetlona noc”; kwartety smyczkowe), muzyka fortepianowa („Pięć utworów”, „Suita”), muzyka sceniczna (monodram „Erwartung”/”Oczekiwanie”, opera „Mojżesz i Aron”), pieśni (cykl melodramatów „Pierrot lunaire”/”Księżycowy Pierrot”);
- Alban Berg – muzyka orkiestrowa („Koncert skrzypcowy”), muzyka kameralna („Suita liryczna” na kwartet smyczkowy), muzyka sceniczna (dramaty ekspresjonistyczne: „Wozzeck”, „Lulu”);
- Anton Webern – muzyka orkiestrowa („Pięć utworów”, „Sześć utworów”, „Wariacje”, „Symfonia” op. 21), muzyka kameralna („Koncert na 9 instrumentów”, kwartety smyczkowe), muzyka fortepianowa („Wariacje”), kantaty („Das Augenlicht”/”Światło oczu”).

3) Witalizm/Fowizm.

a) Cechy stylu: analogie z malarstwem (fascynacja naturą, prostotą; prymitywizm; inspiracje ludowością).

b) Typowe dla kierunku gatunki muzyczne (balety, suity).

c) Tonalność i harmonika (muzyka tonalna, ale silnie dysonująca; obok skal dur-moll występują skale ludowe).

d) Olbrzymie znaczenie rytmu (charakterystyczne zjawiska – ostinato rytmiczne, nietypowe układy metryczne, zjawisko polimetrii).

e) Uproszczenie linii melodycznej i podporządkowanie jej rytmowi.

f) Obsada wykonawcza (duża rola instrumentów perkusyjnych, perkusyjne traktowanie fortepianu; eksponowanie jaskrawych barw – np. wykorzystywanie bardzo wysokich rejestrów instrumentów dętych).

g) Przedstawiciele i ich dzieła:

- Sergiusz Prokofiew – muzyka orkiestrowa („Suita scytyjska”), muzyka sceniczna (balet „Romeo i Julia”, opera „Miłość do trzech pomarańczy”), muzyka fortepianowa („Podszepty diabelskie”, „Sarkazmy”);
- Igor Strawiński – muzyka sceniczna (balety: „Ognisty ptak”, „Pietruszka”, „Święto wiosny”);
- Bela Bartok – muzyka orkiestrowa („Muzyka na instrumenty strunowe, perkusję i czeleste”), muzyka sceniczna (balety: „Cudowny mandaryn”, „Drewniany książę”), muzyka fortepianowa („Allegro Barbaro”, zbiór „Mikrokosmos”);
- Carl Orff – kantata „Carmina Burana”;
- Paul Hindemith – „Suita 1922” na fortepian;
- Karol Szymanowski – muzyka orkiestrowa (IV Symfonia), muzyka sceniczna (balet „Harnasie”).

4) Jazz i jego rodzaje, inspiracje jazzem w muzyce „poważnej”.

a) Geneza muzyki jazzowej (koniec XIX w., Nowy Orlean).

b) Rodzaje muzyki spokrewnione z jazzem i różne odmiany jazzu (ragtime, blues, negro spirituals, gospel, boogie-woogie, swing, hot jazz, bebop, cool jazz, modern jazz, free jazz, bossa nova).

c) Słynni jazzmani oraz ich zespoły.

d) Preferowane w jazzie instrumenty.

e) Kompozytorzy muzyki klasycznej nawiązujący do jazzu:

- Claude Debussy – „Kącik dziecięcy” (część „Taniec pajaca”);
- Maurice Ravel – „Sonata” G-dur na skrzypce i fortepian, „Koncert fortepianowy” G-dur;
- Igor Strawiński – „Ebony concerto” na orkiestrę jazzową, „Ragtime” na 11 instrumentów, „Piano rag-music”;
- George Gershwin – poemat symfoniczny „Amerykanin w Paryżu”, „Błękitna rapsodia”, „Koncert fortepianowy”, opera „Porgy and Bess”, pieśni;
- Leonard Bernstein – musical „West Side Story”;
- Paul Hindemith – „Suita 1922” na fortepian (część „Ragtime”);
- Kazimierz Serocki – „Swinging music” na fortepian, klarnet, puzon i wiolonczelę/kontrabas;
- Bogusław Schaeffer – „Collage and Form” na 8 muzyków jazzowych i orkiestrę;
- Krzysztof Penderecki – „Actions” na orkiestrę free-jazzową.

5) Neoklasycyzm.

a) Cechy kierunku - nawiązywanie do minionych epok i typowych dla nich:

- gatunków (sonata, symfonia, koncert, kantata, oratorium, pasja etc.);
- form (fuga, rondo, wariacje, forma sonatowa etc.);
- technik (imitacyjna, polichóralna, koncertująca, wariacyjna, przetworzeniowa etc.);
- stylów (naśladowanie stylu danej epoki lub konkretnego kompozytora - pastisz);
- obsad wykonawczych (klawesyn, organy, kwartet smyczkowy, chór a cappella etc.);
- tematyki (tematyka historyczna, tradycyjne źródła teksów np. Pismo św., posługiwanie się językiem łacińskim).

b) Przedstawiciele i ich dzieła:

- Max Reger – kanony na fortepian, utwory organowe („Fantazja i fuga nt. BACH”, „Introdukcja, passacaglia i fuga”);
- Paul Hindemith – cykl 12 fug na fortepian „Ludus tonalis”; symfonie, koncerty;
- Carl Orff – kantata „Carmina Burana”;
- Maurice Ravel – suita „Nagrobek Couperina” na fortepian;
- Eric Satie – „Sonatina biurokratyczna” na fortepian;
- Grupa Sześciu (François Poulenc – „Koncert klawesynowy”, „Stabat Mater”; Darius Milhaud – oratoria; Arthur Honegger - symfonie);
- Igor Strawiński – balety: „Pulcinella”, „Apollo i muzy”, „Pocałunek wieszczki”, „Gra w karty”; opera „Żywot rozpustnika”, opera-oratorium „Król Edyp”; „Pater noster”, „Symfonia psalmów”, „Capriccio” na fortepian i orkiestrę;
- Sergiusz Prokofiew – symfonie (m.in. I Symfonia „Klasyczna” D-dur), koncert solowe, sonaty fortepianowe;
- Dymitr Szostakowicz – cykl 24 preludiów i fug na fortepian, symfonie, koncerty solowe;
- Bela Bartok – „Koncert na orkiestrę”, koncerty solowe, „Sonata” na dwa fortepiany i perkusję, 6 kwartetów smyczkowych;
- Karol Szymanowski – symfonie, koncerty solowe, „Stabat Mater”;
- Grażyna Bacewicz – symfonie, koncerty solowe, kwartety smyczkowe;
- Witold Lutosławski – „Wariacje nt. Paganiniego” na dwa fortepiany, „Wariacje symfoniczne”, „Koncert na orkiestrę”;
- Andrzej Panufnik – symfonie, „Koncert gotycki” na trąbkę i orkiestrę;
- Stefan Kisielewski – symfonie;
- Tadeusz Baird – suita orkiestrowa „Colas Breugnon”.

6) Folklorizm jako kontynuacja romantycznych szkół narodowych.

a) Sposoby nawiązywania do sztuki ludowej:

- cytowanie melodii ludowych;
- stylizowanie melodii na ludowe;
- sięganie po skale ludowe;
- wykorzystanie rytmów tańców ludowych;
- wprowadzanie ludowych manier wykonawczych;
- eksponowanie instrumentów, kojarzących się z muzyką ludową;
- sięganie po tematykę ludową;
- opracowywanie ludowych tekstów;
- stosowanie gwary ludowej;
- w muzyce scenicznej: nawiązywanie do sztuki ludowej poprzez kostiumy, dekoracje, rekwizyty, choreografię tańców etc.

b) Preferowane gatunki muzyczne (opery, balety, miniatury instrumentalne, pieśni).

c) Przedstawiciele i ich dzieła:

- Igor Strawiński – balety: „Ognisty ptak”, „Pietruszka”, „Święto wiosny”;
- Dymitr Szostakowicz – m.in. pieśni;
- Aram Chaczaturian – „Koncert skrzypcowy” d-moll, balet „Gajane”;
- Leoš Janáček – opera „Jenufa”, pieśni;
- Karol Szymanowski – balet „Harnasie”, IV Symfonia, mazurki, „Pieśni kurpiowskie” (2 zbiory: na chór a cappella i na głos z fortepianem);
- Grażyna Bacewicz – 2 oberki na skrzypce i fortepian, „Kaprys polski” na skrzypce, III Koncert skrzypcowy „Góralski”;
- Witold Lutosławski – „Koncert na orkiestrę”, „Tryptyk śląski” na głos i orkiestrę, „Mała suita” na orkiestrę, „Bukoliki” na fortepian;
- Bela Bartók – „Koncert na orkiestrę”, „Mikrokosmos” na fortepian;
- Isaac Albeniz – „Suita hiszpańska” na fortepian, suita „Iberia” na fortepian;
- Enrique Granados – „Tańce hiszpańskie” na fortepian;
- Manuel de Falla – balety: „Czarodziejska miłość”, „Trójgraniasty kapelusz”; „Noce w ogrodach Hiszpanii” – rodzaj koncertu fortepianowego;
- Maurice Ravel – „Bolero” na orkiestrę, „Rapsodia hiszpańska” na orkiestrę, „Tzigane” na skrzypce i fortepian, opera „Godzina hiszpańska”, pieśni.